

MATIČINA BILJEŽNICA br. 1

PRILOZI S OKRUGLOG STOLA POSVEĆENOM MATI MERŠIĆU MILORADIĆU

(U organizaciji Društva hrvatskih književnika i Hrvatske matice iseljenika, a povodom izdavanja knjige akademika Nikole Benčića „Miloradić – Život, djelo i poslovanje Mate Meršića Miloradića 1850. do 1928.“, održan 25. travnja 2018.)

Prema pisanim tekstovima i zvučnom zapisu uredio Marin Knezović.

Đuro Vidmarović, književni kritičar, pjesnik, prevoditelj, povjesnik i diplomat, rođen je 1. travnja 1947. u Piljenicama, općina Lipovljani, Županija Sisačko-moslavačka. U Kutini završava osnovnu školu i gimnaziju, a studij povijesti i

filozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Na Fakultetu za sociologiju i novinarstvo Univerziteta u Ljubljani stječe magistarsku podobnost.

Od 1970. do 1990. radio kao srednjoškolski profesor.

Godine 1990. izabran za zastupnika u Sabor Republike Hrvatske. Na toj dužnosti ostaje dva mandata.

Od 1995-1999. izvanredni i opunomoćeni veleposlanik RH u Ukrajini.

Godine 1995. Predsjednik Republike dodjeljuje mu Red kneza Branimira i orden Domovinske zahvalnosti.

Godine 2002. dragovoljno se povlači iz diplomacije i odlazi u mirovinu. Stanuje u Zagrebu.

Od 1972. bavi se književnim radom, te proučavanjem povijesti i književne baštine hrvatskih narodnih manjina u susjednim zemljama. O tome je objavio više stotina prikaza, članaka i studija u Hrvatskoj, Sloveniji, Srbiji, Mađarskoj, Austriji i Izraelu.

Prevodi s ukrajinskog, ruskog i slovenskog jezika.

Stihovi su mu uvršteni u antologiju "Duša duše Hrvatske" (Mostar, 1988), Nevena Jurice i Božidara Petrača, «Hrvatske marijanske pjesme», Zdravka Kordića (Široki Brijeg, 2006.) te ukrajinsko-hrvatsku antologiju hrvatskog pjesništva "Čudo prvoga", Leonida Talalaja (Kijev, 1999). Uvršten u Zavičajnu čitanku «Istine srca», mr. Duška Lončara (Novska, 2005.)

Izvor: <http://dhk.hr/clanovi-drustva/detaljnije/duro-vidmarovic>

MATE MERŠIĆ MILORADIĆ – NJEGOVO KNJIŽEVNO DJELO NAMI- JENJENO DJECI

Mate Meršić, pjesničkim imenom Miloradić (Frakanava, Austrija, 15.9.1850. – Hrvatska Kemlja, Mađarska, 15.2.1928.) pripada hrvatskoj narodnoj manjini koju nakon raspada Austro – Ugarske monarhije poznajemo pod lokaliziranim nazivom gradišćanski Hrvati. Prilika je spomenuti kako je Miloradić autor prijevoda naziva nove austrijske pokrajine koja je nastala od oduzetog prostora zapadne Ugarske i dobila naziv Burgenland. On je naziv ove pokrajine preveo efektinim hrvatskim pojmom Gradišće. To je učinio 1921. godine. Time je i pojam burgenlaendischen Kroaten dobio svoju hrvatsku varijantu: gradišćanski Hrvati. Treba upozoriti slijedeće: prvo, do raspada Austro – Ugarske monarhije moramo koristiti termin zapadnougarski Hrvati i drugo etnički arhipelag zapadnougarskih Hrvata razbijen je raspadom K und K monarhije na austrijski, mađarski, slovački i češki dio. To je imalo dalekosežne negativne posljedice na kulturni, jezični i politički život cijele ove velike hrvatske dijaspore.

Gradišćanski Hrvati su ostatak velikoga rasapa hrvatskoga naroda koji se zbilo u 16. stoljeću zbog nezaustavljivih turskih osvajanja hrvatskih zemalja, iz kojih je pučanstvo bježalo u zemlje izvan dosega turske oružane sile. Hrvatskih bjezgunci naselili su veliki prostor od Čakovca, preko Kisega, Subotišta, Šoprona, Beča, sve do Bratislave i Brna, stvorivši razveden etnički arhipelag. Iseljavali su se žitelji cijelih krajeva zajedno sa svojim svećenicima i slobodnjacima. Od početka njihovog povijesnog trajanja predstavnici etničke elite ove iseljeničke koja je ubrzo postala i manjinska zajednica bili su svećenici. Oni su došli s narodom, ponijevši sa sobom dragocjenu vjersku lektiru na temelju koje se mogla razvijati kasnija pismenost i cjelokupna duhovnost. Premda je Hrvatski sabor već 1533. naredio feudalcima neka odustanu od organiziranoga preseljavanja pučanstva, a Hrvate koji su se preselili neka što prije vrata u domovinu, ova odluka nije ispunjena. Što više čak je iseljavanje poticao i vladar. U novoj sredini naši su se sunarodnjaci zadržali do danas ali neprestano izloženi stalnim oblicima asimilacije. Npr. u donjoj Austriji više nema niti jednog hrvatskog sela premda ih je ondje bilo mnogo. Hrvati u Češkoj blizu grada Brna nasilno su istjerani iz svojih kuća 1948., 1949. i na taj način ovaj je prostor etnički očišćen.

Mate Meršić Miloradić je živio u povijesno gledajući najturbulentnije vrijeme za zapadnougarske Hrvate. Počeo je svojim književnim radom 1903. kao pedesetogodišnjak, potaknuo nacionalno kulturni preporod, a onda doživio i proživio prvi svjetski rat, raspada K und K monarhije ali i raspad hrvatskoga etničkog arhipelaga. Bio je enciklopedijski obrazovan čovjek, svećenik, složen kao ličnost a ponekad i kontradiktoran, borac za narodni jezik, ekumenist, teološki pisac, zaljubljenik u prirodne znanosti, vrhunski pjesnik, osamljenik i polemičar, nervozan i sputan unutar svoga staleža i svoje manjinske zajednice, tvrd da se ponizi ili da bude oportunist crkvenoj hijerarhiji i zbog toga osuđen na doživotno aziliranje u hrvatskome selu Kemlja koje je bilo duboka panonska provincija. Još kao student postao je poliglota i polihistor, bogom dani talent koji se nije uspio afirmirati zbog stega svoga zvanja. Umjesto usavršavanja na visokim učilištima u središtu kulture i znanosti stare monarhije, pa i samome Rimu, našao se kao župnik, gotovo zatočen u malom panonskom mjestu jurske biskupije.

Meršićev znanstveni i knjižni rad ima dva razdoblja:

1. Razdoblje: 1876. – 1903.
2. Razdoblje: 1903. – 1928.
 - a) 1903. – 1921.
 - b) 1921. – 1928.

U prvom razdoblju Meršić se posvetio studiranju prirodnih znanosti, te pisanju knjiga, studija i članaka iz matematike, geometrije, filozofije, teologije i astronomije, proučavanju lingvističkih problema i prevođenju književnih djela s ruskoga jezika. Piše na latinskom, njemačkom, mađarskom, ruskom, francuskom, engleskom i hrvatskom jeziku. Odlazi na stručne sastanke u europske metropole. Sve što je objavio još nije u cijelosti proučeno, a najbolji poznavatelj ovoga djela Meršićevnog rada je svakako akademik Nikola Benčić.

Drugo razdoblje Meršićevog javnog djelovanja značajno je za gradišćanske Hrvate ali i za cjelokupnu hrvatsku književnost. Godine 1903. on se uključio u društveni i kulturni život, kao urednik kalendara, kao pjesnik i narodni svećenik koji je svojom karizmom predvodio cijeli naraštaj gradišćanskohrvatskih intelektualaca i učinio za

ovu manjinu, u smislu afirmacije materinskog jezika i književnog stvaralaštva, toliko koliko su kod Hrvata u Hrvatskoj učinili Ljudevit Gaj i plejada njegovih suradnika i sljedbenika. Na određeni način, može se govoriti kako je Miloradić bio okosnica duhovnog i kulturnog preporoda jedne arhipelaški locirane manjine, izložene asimilaciji, razbijene na tri narječja i stotinjak lokalnih idioma i bez moguće i neophodne suradnje s matičnim narodom. Gledajući iz povijesne perspektive riječ je o pravom poduhvatu koji se može usporediti sa sličnim koji je potaknuo ukrajinski pjesnik Taras Ševčenko. Ovaj preporod gradišćanskih Hrvata omogućio je stvaranje književnog izraza kao stožernog čimbenika etničke samobitnosti. Nakon toga uspjelo je seljačku tradicionalno postojanu ali književno nejedinstvenu masu i njenu kulturnu baštinu učiniti prepoznatljivom i artikuliranom kulturnom nadgradnjom, a time i sudionikom u europskoj lepezi kulturnih zajednica. Književni jezik koji je Miloradić oblikovao stvoren je na kompetentan i primjeren način tako da je i danas ostao u upotrebi i savršeno vrši svoju civilizacijsku, kulturološku i narodnosnu zadaću. Ova činjenica dokazuje kako je Miloradić u prethodnom razdoblju temeljito proučio lingvističku situaciju i pjesničko nasljeđe unutar svoje manjinske zajednice, što znači da je 1903. godine bio spreman za povijesnu misiju, premda se osobno opirao preuzimanju poslova uredništva „Kalendara svete familije“, s kojim uredništvom i započinje njegov književno – preporoditeljski rad. Od tada pa do svoje smrti, dakle tijekom 28 godina Miloradić je napisao oko 20 000 stihova, što ga stavlja na čelo hrvatskih pjesnika koji su stvarali na čakavskom varijetetu. U središtu ovoga velikoga opusa nalazi se materinski jezik i sudbina manjine koja se kroz taj jezik potvrđuje, a s njegovim nestajanjem i ona nestaje. U našoj književnoj povijesnici postoji dilema je li Miloradić pripada dijalektalnoj književnosti ili ne. Ako ga promatramo kao čakavskoga pjesnika onda je on naš prvi dijalektalni pjesnik jer je počeo pisati na narječju prije Matoša. Ukoliko ga stavljamo u kontekst njegove manjine tada Miloradić pripada pojmu začinjavaca kojim smo obilježili Marka Marulića i cijeli krug utemeljitelja hrvatske književnosti. Danas možemo govoriti o činjenici da hrvatski narod ima dva književna jezika: hrvatski književni standard i gradišćansko hrvatskih književni standard.

Čitajući Miloradićeve Jačke divimo se snazi koja suklja iz umjetnički oblikovanog narodnog

govora kao vitaliteta toga hrvatskog puka što je kroz četiri stoljeća sačuvao svoju bit na dalekoj i hladnoj političkoj i jezičnoj vjetrometini. Tom puku Miloradić je stvorio književni jezik u danim uvjetima savršen u toj mjeri da ga razumiju i čakavci i štokavci i kajkavci i svi gradišćanski Hrvati koji se služe lokalnim idiomima.

Miloradić je prvenstveno preporoditelj. On svoj narod podučava, a to znači kako je u neprekidnoj komunikaciji s njime. Premda svećenik on ne drži neprestane propovjedi, već je široka narodna duša, strog, razbarušen, simpatično svadljiv, nepokoran i samosvojan. Kao kulturni i društveni djelatnik, u krajnjoj liniji i kao političar, prenosio je u svoje stihove velik dio sadržaja koji imaju autobiografski karakter. Njegovi stihovi toliko su bliski običnim ljudima, a opet estetski relevantni da i danas tzv. obični ljudi znadu njegove pjesme napamet, a njegove molitve uče djeca od najmanje dobi i mnogi od njih, odnosno njihovih roditelja već i ne znaju da im je autor Miloradić. Možemo kazati da je upravo preko svojih pjesama za djecu odgajao cijele naraštaje gradišćanskih Hrvata. U tim pjesmicama nalazimo i molitve kao najpopularniji oblik utjecaja na male čitatelje, ali i mnogo drugih ozbiljnih i životno važnih tema. Navodim kao primjer nekoliko Miloradićevnih molitava koje su cijenjene do danas.

Jutarnja molitva

Kad se stanem, k tebi zdahnem,

Bog Otac, stvoritelj moj!

Čuval si me noćno vrime,

I danom uza me stoj!

Tebe slavi va ljubavi

Dite tvoje, cijeli svijet;

Daj mi znati spunjavati

Tvoju svetu zapovid.

Jezuš mili, pomoć dila,

Da se ugnem zloćom svim;

Ter ti cijeli danak bijeli
Čisto srce posvetim.

I 'vu noć očuva
Dušu, tijelo moje.

Duh batritelj, posvetitelj,
Daj obladat grišnu ćut,
Va stalnosti, va svetosti
Poznat, slijedit pravi put.

Sveta Božja Mati
I andjeli brati,
S vami ću vam miru
'Vu noć poćivati.

O Marija najmilija,
Mati Božja,
Mati svim!
S manom budi, kad me bludi
Zali duh, da zlo činim.

Pred djelom a i međ djelom

Ča god mislim, ča god činim
Jezuš, tebi dajem!
Ili živim ili umrem, pri tebi ostajem.

Andjel blagi, andjel dragi,
Moj branitelj, moj čuvar,
Budi meni drug ljubljani,
Kraj odvrni svaki kvar.

Pred jilom

Blagoslovi dare tvoje
Jezuše ljubljani!
S tvoje dice, ka te ljubuj,
Svagdar se spomeni.

Večernja molitva

Dobri Otac v nebi,
Hvala budi tebi,
Da si ov dan moju
Dušu čuval sebi

Grihe mi oprosti
Po milosrdnosti
I Sina tvojega
Velikoj vridnosti.

Sveto oko tvoje
Neka virostuje

Za jilom II

Ča smo jili, ča smo pili,
Sve je tvoje, Jezuš mili!
I na zemlji, i na nebi,
Hvala, dika budi tebi!

Pred križem

Jezuš moj raspeti,
Ljubim tvoj križ sveti!
Daj mi po njem vječno

Blaženstvo prijeti!

Za očuvanje nekrivosti

O Marija čudna Mati,

Sve čistoće lipi cvijet

Ne daj nigdar sramotnosti

Moje srce zanijet!

Va skušavanju

Vidi me Jezuš moj

I Marija Mati,

Njevo sveto Srce

Neću prebadati.

Večer

Dan premine, va doline

Pada noć i noćni mrak,

Stane djelo, trudno tijelo

Išće slatki počivak.

Grob i stelja, k vam nas pelja

Žitka muka, trud i rad!

Sprezao je obadvoje:

Smrt je sestra, san je brat.

Bože, daj mi, da se najmi

Vršim vrime, dan i trud,

Kot mi kaže i pomaže

Milost tvoja pravi put!

Dokle bivam, čas uživam,

Dokle ovde živit smim:

Tvoje ime svako vrime

Neka slavi rič i čin.

Kad mi čine smrt prekine.

Kad mi bude stelja grob:

Daj mi, prosim, da si nosim

K sudu najme, rodan snop!

Miloradić je dio svoga književnog opusa posvetio isključivo djeci sa sadržajem koji ih kani obradovati i poučiti. Navodim nekoliko takovih pjesama.

Krt

Zač nam krt

Zrova vrt?

Je to kvar

Ili dar?

Mali kvar,

Velik dar!

Nikne klica,

I mladica

Po gredica.

Dojde krt,

Zrova vrt,

Vene klica

I mladica

Po gredica!

To je kvar,

Mali kvar!

Nikne klica
I mladica
Po gredica.
Dojdu črvi,
Sve se zmrvi,
Sane klica
I mladica
Po gredica,
To je kvar
Velik kvar!

Dojde krt,
Zrova vrt,
Prez obrve
I prez oka
Najde črve
I poždroka.
To je dar,
Veći dar
Neg 'je kvar!

Kad je snig,
Ptica nima
Pik, pik, pik!
Kad je zima,
Kad je led,
Mušic nima
Na objed!
Kad je zima
Kad je sriž,
Zobat nima
Zrnca ništ!

Gladna leti,
Nisi kriva;
Snig sa smeti
Sve pokriva.
Mala ptica,
Sirotica,
Gladna zine
ter pogine! ...

Krta s vrta
Ne gonite!
Kade kvari,
Ga lovite
Ter ga dalje
Odnosite,
Ubit nigdar,
Ga ne smite!

Pik pik pik!

Kad je zima,
Opet bit će
Protuliće,
Kad prestane
Zimsko vrime,
Ter se gane
Svako sime.
Ali cvijeće
Cvitat neće,
Rodno kiće
Prazno bit će,
Ako ptica,
Sirotica,

Kad je zima,	Sranja glavu
Kad je snig,	Svu krvavu,
Ništar nima	Stara Šiša
Pik, pik, pik!	Ga začrapi,
	Hiti gori,
Dobri ljudi,	Muči, trapi! ...
Dobra dica!	
Svim vam budi	Ja ne morem
Gladna ptica	Gledat muke
Pred očima!	Ter ću šibu
Kad je zima,	Zet va ruke:
Kad je snig,	Čop! Čop po Šiši,
Dajte ptici,	Ona hukne,
Sirotnici,	Čop! Po miši,
Česa nima:	On zamukne,
Pik, pik, pik!	Već ne živi ...
	Skopat ću mu
	Grob pri slivi,
Šiša nosi miša	Tamo mišić
	Mora leć,
Naša maca	Muke trpit,
Stara Šiša,	Neće već! ...
Je donesla	Dobri ljudi
Mladim miša,	Dobra dica!
Na tla tiho	Ta nam budi
Ga postavi.	Svim pravica:
S čampom udri	Bol odvrnut,
Čop! Po glavi,	Ka se da,
On po stazi	Ili presiće
Plaho gazi,	Čop! Namah!
Ali Šiša	
Dobro pazi.	
On pod travu	

Drrrv ni

Žaja ti se?

Veseli se;

Miško!

Zutra bit će

Mačko!

Kot iz vriće

Marica!

Godinica rodna,

Katica!

Godinica rodna.

Sva dica!

Znate li,

Ča veli

Ne na kvar

Maca,

Kad prede

Naša guska,

Žmire

Naš gunar,

Pri peći?

Buri,

Maca

Ne na kvar!

To veli:

Ar ćedu vas

„Drrrv ni,

Teče najt,

Trrrnja ni,

Ter va štalu

Sve to moja

S vami, hajd!

Skrrrb ni,

Ter zaprit va

Skrrrb ni“.

Štalicu

S guskami i

Maricu!

Godinica rodna

Glete, kočka

Naša mat

S prahom ločka!

Glete, guska

Kočka, koka,

Vodu pljuska!

Kokica,

Glete, raca

Najde zrnja,

Se kobaca!

Zrnjica, ter zaziva

Pipice:

Mala klica

Biš te, nate

I mladica,

Zrnjice,

Biš te, nate

Mušice!

Takova su

Naša mat,

Sve bi radi

Meni dat!

Moja meni,

Ja ću njim, -

Toga zabit

Ja ne smim!

Na paši uz Dunaj

Mi smo se rano stale

I guske van dognale

Na pašu uz Dunaj.

A guske ga – gaču

I klju – klju – kljun namaču

Na paši uz Dunaj.

Kokoše nam ...

Kokoše nam, kokoše nam

Kokodaču

Beru zrno, beru zrno

Va putaču,

Po gomili, po goniku

Peteh spiva, peteh spiva

Kukuriku!

Mlinci

Teci, teci vodica,

Po zeleni lozica,

Goni, goni veselo

Naše mlince okolo!

Na grot ćemo zasipati,

Kabličice napunjevati,

Bijele muke samliti,

Mama ćedu zamisiti:

Dajte sito i metlicu,

Noste načve, kopanjicu,

Krušna driva i nožice

Ter misače, a i sice,

I cidiljku i korice

I drožice va kvasnice;

Otvorite pećno zjulo,

Donesite mi umelo

I grebljicu i užeglo

I kuhaču i strigaču,

Zdjelu za vodu poplavku,

A i trinog za žeravku!

Za savnicu va presuri

Noste drv, da se potkuri

Krušna peć, a i pećica,

Ter pazdira i treščica,

Da se podžgu cipaline!

Pak još dajte i krumpljine,

Za svakoga jedan, dva, tri

Da se speču na žeravki!

Bižmo, dica, ki će već?

Majka ćedu nam napeć,

Speći svega, ča se rači,
 Kruha, pogač i kolači,
 Paljug i presturžnjak, šturcu,
 I vrtanje, pletenicu
 I presnace i masnicu,
 A i babu i baškote,
 Pak još ptice i rešetke,
 Makarune i rizance,
 Fanjke, žgance i šćipance,
 Male, velike gubonce!
 A mi ćemo dobri biti!
 Čaću, mamicu ljubiti!

Iz navedenih pjesama vidljiva je sva raskoš pjesničkog talenta Mate Meršića Miloradića. Njegov vokabular, gipkost riječi, pjesnički ukrasi, ali prije svega neposrednost životnost čine ove pjesme, po meni jedinstvenim književnim dobitkom za cijelu hrvatsku dječju književnost. Dalo bi se posebno govoriti o njegovom rječniku, o naglascima, o jezičnim međutjecajima, ali to je manje važno jer pjesme govore same za sebe.

Na kraju, želio bih naglasiti kako je Mate Meršić Miloradić smatrao jezik kojim piše i kojim se trebaju obrazovati gradišćanski Hrvati nije zaseban već dio zajedničkoga jezika cijeloga hrvatskoga naroda. Dvije godine prije smrti, 14. ožujka 1926., prilikom svečanog obilježavanja svoje zlatne mise on je uputio proročanske riječi svojim sunarodnjacima:

„Poštovanoj hrvatskoj braći u Gradišću.

Lipa hvala vam budi na ljubavi, ku ste mi prigodom zlatne maše skazali. Naša književnost je uboga i preuboga. Ali „pauperis est numerare pecus“ to je: ubogi su broji i ljubi još i piplice, ako ih neg ima. Vi ste obljubili te jačkice, ar su vaše, vaši piplici. Mi Hrvati ovde va Gradišću smo neg maljukna kita, kuje turski vihor od stabla odčenu i dostrovašio simo va daleku tudjinu. Ako hoćemo ostat Hrvati, se moramo književno najzad pricipit našemu stablu na Jugu ter tamo slati duha konci

na „južinu“!

Našim mladencem na visokih školah, ki su me takaj dragoljubno pozdravili, jednu rič od starca na spominak:

Da ne živiš prez dobitka,
 Da obladaš toga žitka
 Teške jade, tužne jale:
 Živit znaj za Ideale!

U Kiemlji, 14. marc 1926.

Vaš zahvalni Mate Miloradić

Na kraju želim kazati kako je monografija koju nam je podario akademik Nikola Benčić vrijedan doprinos upoznavanju života i djela Mate Meršića Miloradića.

Zbog istine moram kazati, kako ova monografija mora postati sastavni dio cjelokupne hrvatske baštine, konkretno smijem se nadati kako će u svim našim antologijama, povije stima književnosti i udžbenicima hrvatskoga jezika biti zastupljeno Miloradićevo djelo. Posebno apeliram na pisce udžbenika iz vjeronauka da uvrste u svoj program i molitve koje je napisao Miloradić. Zbog toga ovakav okrugli stol kojim obilježavamo 90. obljetnicu smrti velikoga Miloradića ima puni smisao tek ako ga u cijelosti ubaštinimo i tretiramo na jednak način kao npr. naše književnike začinjavce, ili one koji pripadaju njegovome naraštaju.

Đuro Vidmarović

Nikola Benčić rođen je u Velikoj Nardi 1937. godine. Školovao se u osnovnoj školi u Nardi. Obitelj mu je prisilno preseljena u Jászberény-Hajta-u. Od 1953. do 1956. godine pohađao je Južnoslavensku učiteljsku školu u Budimpešti. Doživio

je revoluciju u Budimpešti. Otišao je u Austriju. Tu je 1957. godine maturirao u Gränu, u srednjoj školi za bjegunce iz Mađarske.

Od 1957. do 1962. godine školuje se na sveučilišću u Beču. Završio je slavistiku i povijest. 1963. godine doktorirao je kao prvi Hrvat iz Gradišća na domaću temu: "Žitak, djelo i literaturna uloga Mate Meršića Miloradića". Od 1963. godine djeluje kao odgojitelj u biskupskom internatu u Željeznom i podučava na biskupskoj privatnoj učiteljskoj školi, kasnije muzičkopedagoškoj gimnaziji Wolfgarten. Podučava i na pedagoškoj akademiji u Željeznu. Od 1972. do 1976. godine vodi Hrvatsko štamparsko društvo kao predsjednik. Unutar Hrvatskoga štamparskoga društva utemeljio je Gradišćanskohrvatsku biblioteku, čiji je urednik, a unutar Znanstvenoga instituta ima istu ulogu u znanstvenom odboru Gradišćanskohrvatskih studija ZIGH-a. U ljeto 1994. godine na njegov se poticaj konstituirao Znanstveni institut Gradišćanskih Hrvata čiji je motor i višegodišnji suradnik. Od 1984. do 2007. godine lektor je za literaturu i kulturu gradišćanskih Hrvata na slavistici u Beču. Od 1983. godine dopisni je član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu. Angažirao se u Hrvatskom akademskom klubu. Kulturni je referent i suutemeljitelj časopisa Glas. Od 19. svibnja 1988. godine dopisni je član Razreda za filološke znanosti HAZU.

Benčićevo doba novih spoznaja mnogo je promijenilo sliku o gradišćanskim Hrvatima. Mnogo je pridonio poznavanju života i djela Mate M. Miloradića. Najkompetentniji je znanstvenik na području književnosti i kulturne povijesti gradišćanskih Hrvata. Djelom Gradišćanskohrvatsko narodno kazališće pridonio je i teatrologiji gradišćanskih Hrvata.

Predavao je na Institutu za slavensku filologiju. Bio je mentor mnogim znanstvenicima na bečkoj Slavistici. Autor i urednik je mnogobrojnih knjiga, studija i članaka. Član je Društva hrvatskih književnika u Zagrebu.

Bečko sveučilište proglasilo ga je počasnim profesorom.

Izvor: http://www.zigh.at/hrv/leksikon/B/bencic_nikola.html

SITNARIJE O MILORADIĆU

Riječi zahvale su mi prve predsjedniku DHK Đuri Vidmaroviću i organizatoru kod HMI prof. Marinu Knezoviću na mogućnosti okrugloga stola o našem velikom pjesniku Mati Meršiću Miloradiću. Istotako najsrdačnija hvala svim izlagačima, profesorimam Sanji Vulić i Alojzu Jembrihu kao i predsjedniku Đuri Vidmaroviću. Nije nam svakdanji posao da u kulturnom središtu Hrvata, u Zagrebu možemo govoriti o gradišćanskohrvatskoj književnosti i jednom od najvrsnijih pjesnika i znanstvenika.

Uz zahvalne riječi mogu izdvojiti samo neke natuknice, takoreći sitnarije da bi i time bolje rasvijetlili tematiku našega Miloradića.

Naziv gradišćanski Hrvati je od Mate Meršića Miloradića iz 1921. godine. Do tog vremena se upotrebljavali regionalni nazivi kao što je to zapadnougarski, dolnjaoslovački, moravski, vodeni Hrvati ili slično nešto. Miloradić ali nikada nije živio i djelovao u Burgenlandu iz kojeg naziva je nastalo Gradišće i gradišćanski. Miloradić je svoje djetinjstvo proveo u hrvatskoj Frakanavi, koje selo danas pripada Burgenlandu ali za njegovo djetinjstvo je to bila zapadna Ugarska a sve ostalo, dakle školovanje, kapelanovanje, dušobrižničko-župnikovanje je imao u zapadnoj Mađarskoj. Činilo bi nam se logičnim, da Miloradić nije naziv gradišćanski upotrebljavao u političko-teritorialnom smislu nego kulturološki za sve Hrvate koji se u 16. st. uselili na teritorij Monarhije uz austrougarsku pograničnu liniju. Neki to danas i u Austriji i u Mađarskoj negiraju i opovrgavaju.

Njegovo pjesničko ime Miloradić izvede se iz složenice milo+raditi, miloradić = čovjek koji milinom radi. Samo što gr. Hrvati u svojim govorima nisu radili samo dielali=djelali i da su tek u novije vrijeme, pod utjecajem književnoga jezika, počeli upotrebljavati i raditi. Imali su samo riječ rabotati, rabota za teško djelo na gospodskom dobru. Miloradić bi, pošto je dobro poznao hrvatski književni jezik, bez daljnega mogao rabiti riječ Milo+radić. Protiv toga bi govorilo što je on svoje ime izveo iz glagola mrčiti a ne od pridjeva mršav ili glagola mršiti, tj. mršavjeti. Možda nam daje rješenje njegovo drugo, dodatno krsno ime Emil, koje su prešutjeli svi izvaci iz frakanavske matične knjige rođenih. Mate Šimundić u svojem rječniku

osobnih imena ima Emil: Mile, Milo, Milko, ... i Milorad, Miloradac, itd. ...(103, 231), bezbroj izvedenica.

Nedostaje nam potpunog izdanje svih njegovih pjesama. Miloradić je bio beskompromisan u svojem izrazu, u znanstvenim izlaganjima, kao i u pjesničkoj dikciji. Zato ga cenzurirao urednik „Naših novina“ i „Kalendara svete Familije“ Jandre Prikosović. To je išlo tako daleko, da je Prikosović uništio Miloradićevo zadnje veće pjesničko djelo o teokraciji „Tragedija Božja“. Legenda o tome kaže da se čitajući toliko razljutio, da je djelo odmah bacio u peć. Što ne znači da ne bi negdje moglo biti još koji primjerak. Već je prvo izdanje „Zibrane jačke“ 1933. od Martina Meršića st. dobro prorešetano, a „Jačke“ 1955. od Ignaca Horvata, s obzirom na komuniste i socijaliste u zemlji, kao i Židove i samu Crkvu još više. Izdanje „Jačke“ 1978. u mojoj redakciji isto nije moglo ostvariti potpuno izdanje, jer se u prvom redu protivili crkveni ljudi, kao i Miloradićev antisemitizam u nekim slojevima naroda. Moram dodati, da sam svojoj disertaciji o životu Mate Meršića 1963. priključio pod naslovom „Osinje klice“ izostavljene pjesme, ukoliko je to bilo moguće, prema tome one su bile dostupne. No HAKovska omladina je preoštro i odlučno prosvjedala protiv cenzuriranja i izostavljenja pjesama i 1988. u posebnom broju svojega časopisa „novog glasa“ (1988/3), pretiskala najveći dio tih pjesama, tako da danas imamo skoro cjelokupan Miloradićev pjesnički opus na raspolaganje. Samo što se HAKovska omladina, i nitko drugi nije više zanimao za Miloradićevo sveukupno izdanje.

Nekoliko riječi bi se moralo kazati o Miloradićevom autentičnom jeziku. Niti jedno izdanje, niti prvo objavljeni tekstovi u „Našim i Hrvatskim novinama“ nisu u potpunosti poštivali Miloradićev originalni jezik. Tako kritično izdanje ne bi izdržalo strogu jezičnu metodu uspoređivanja. Već je Jandre Prikosović izostavljao kritične redove iz pjesama i promijenio, ublaživao neke preoštire ili grube riječi ili izjave. Uvelikom možemo ustanoviti da se izdanja držala svojevjremene jezične norme, koja nije uvijek bila identična Miloradićevom formulacijom. Najbolje to možemo prosljediti u pjesmama u izvornom Miloradićevom rukopisu. (Nekoliko primjera priloženo u izložbi o Miloradiću).

Miloradić je počeo pjesme pisati po svojoj 50. godi-

ni života. Jezično, a i sadržajno je imao točno i strogo izgrađen normativni sustav. Prije toga se bavio u prvom redu znanošću, točnije prirodoslovnim temama matematike, geometrije, socijalnim i filozofskim temama. Po knjigama u njegovoj zbirci u benediktinskom samostanu Pannonhalmi bi mogli zaključiti da se bavio i psihoanalizom. Jezik publikacija mu je mađarski, klasičan latinski, njemački, po nekima (nije dokazano) engleski. Sadržajno i u svojim pjesmama tretira svoje filozofske nazore o jeziku, kulturi, opravdanog štrajka, podjeli dobrotvornih milodara među oštećenima, što možemo skoro doslovno dokazati iz njegovog filozofskog djela „Modernes und Modrignes“, Tübingen 1914.

U mnogim se studijama tvrdi da nije u dovoljnoj mjeri proučen. Načeo je tematiku prof. Franjo Zenko o njegovoj filozofiji, što se ali nije nastavilo. Ali tome bi mogli i dodati da nemamo pregleda njegovog kompletnog jezičnog bogatstva hrvatskoga jezika, kao što ni nemamo prikaza o njegovim pjesničkim uzorima, koje možemo samo naslućivati u Petru Preradoviću, Ivanu Gunduliću, mađarskim pjesmicima Petőfiju, Vörösmartyju, Arany Jánosu. A da je poznao dobro rusko, englesko i njemako pjesništvo možemo naslućivati iz sadržajnih rekonstrukcija. Neki naši svećenici nagađaju starozavjetne utjecaje.

Vrlo je intenzivan njegov pjesnički angažman u pjesmama protiv Prvog svjetskog rata, tematično njegove anti-teme: antifeminizam, antisemitizam, antialkoholizam, antiteologizam, antinacionalizam. U čemu ali nije odstupao od rasprostranjenih pogleda svojega vremena.

O puno svemu bi se moralo/moglo govoriti u svezi s njegovim pjesničkim i znanstvenim djelovanjem, no zato ovdje nemamo vremena, niti mjesta. Svakako možemo ustanoviti, Miloradić nam je svojim pjesničkim i znanstvenim djelovanjem pokazao visokoznanstvenu razinu svijeta na jednoj strani i na drugoj dao vjerodostojan uvid u ruralni, prosti svijet hrvatskoga naroda izvan matične zemlje i mišljenja iz prvih desetljeća 20. stoljeća. A u tome mu je neprocjenljiva veličina, nije potonuo u svakidanoj kaljuži svojega vremena i dao dokaz da duh nije vezan za mjesto, za malo selo, za malu crkvicu, za dvor s malim domaćinstvom, duh se diže u visinu.

Nikola Benčić

Alojz Jembrih je slavist i filolog (Varaždin, 11. lipnja 1947). Klasičnu gimnaziju završio u Zagrebu. Na Bečkome sveučilištu studirao slavensku filologiju i doktorirao 1977. radom Antun Vramec u svojem vremenu (Antun Vramec in seiner zeit). Radio u Staro-

slavenskom institutu i u Zavodu za jezik (danas Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje) u Zagrebu te kao docent i izvanredni profesor na Filozofskom fakultetu u Ljubljani (1983-96), potom u Višoj učiteljskoj školi u Čakovcu (1997-98), a od 1998. predaje hrv. književnost na Hrvatskim studijima u Zagrebu (od 2005. redoviti profesor). Njegov znanstvenoistraživački rad obuhvaća povijest hrv. književnosti i jezika (također i kod gradišćanskih Hrvata), povijest hrv. leksikografije, kajk. narječje, povijest kajk. književnosti za djecu i povijest hrvatskokajk. gramatika. Priredio je pretiske četrdesetak knjiga hrv. autora: S. Konzula, A. Vrameca, G. Mekinića, I. Belostenca, P. Berkea, J. Damišića, K. Patačić, G. Kapucina, J. Lovrenčića, I. Krizmanića i dr. Primjenjujući filološku metodu u svojim istraživanjima, Jembrih je dao znatan prinos povijesti hrv. književnosti i jezika. Zaslužan je i za proučavanje hrvatsko-slovenskih knjiž. veza. Priredio je prvu izložbu o kajk. baštini (1989), jedan je od osnivača časopisa Kaj (1968) i društva za prikupljanje, čuvanje i promicanje kajk. kulturne baštine Kajkaviana (1989). Uredio je zbornike 200 godina kajkavske dječje književnosti (2001), Maksimilijan Vrhovac i njegovo djelo (2006), Rudolf Strohal i njegovo djelo (2006) i Josip Hamm i njegovo djelo (2007). Istaknuo se i na pjesničkom planu kao autor niza haiku pjesama koje je objavio u časopisima Marulić, Pannonia i Haiku te u Antologiji hrvatskog haiku pjesništva (1996) i 100 hrvatskih haiku (2000).

Izvor: <https://www.hrstud.unizg.hr/djelatnik/alojz.jembrih>

O KNJIZI AKADEMIKA BENČIĆA

Zapala me ugodna čast da sudjelujem na ovom okruglom stolu posvećenom Mati Meršiću Miloradiću, povodom knjige „Miloradić“ iz pera akademika Benčića. Dozvolite mi na početku dati jedan kronološki, dijakronijski uvid u recepciju Mate Meršića Miloradića ovdje u nas, u Hrvatskoj.

2000. godine je Hrvatski akademski klub (HAK) u Beču, nakon što je održan simpozij posvećen Mati Meršiću Miloradiću, kako posebno izdanje, treći broj „Novog glasa“, objavio je referate s tog skupa. Tada sam dao svoj prilog, pod naslovom „Recepcija Mate Meršića Miloradića u Hrvatskoj“.

Fasciniralo me kada sam prikupljao građu o početku gradišćansko-hrvatskog biografskog leksikona. Njega je započeo Rudolf Strohal. On je u „Viencu“ i „Hrvatskoj prosvjeti“ počeo objavljivati kratke životopise o znamenitim i zaslužnim ugarskim Hrvatima pod naslovom „Nešto o ugarskim Hrvatima i hrvatska knjiga u jugozapadnoj Ugarskoj“ (Burgenlandu).

Kada je došao do Mate Meršića, on ga pod brojem jedan naziva „Mate Merčić“, kako se Meršić i potpisivao u svojim knjigama.

Tako piše Strohal: „Rodio se u Frakanavi, 18. rujna 1850., bio je kapelan u Filežu i u Velikom Borištofu odakle je poslat za župnika u Horvatsku Kemlju. Svojim mađarskim, njemačkim i francuskim djelima stekao je priznanje u stranom svijetu. Na hrvatskom je jeziku priredio oko godine 1880. „Malu fiziku“. Mnoge godine je uređivao lijepi hrvatski kalendar „Kalendar sv. Familije“. Preveo je knjigu Tome Kempenca „O nasledovanju Kristuša“. On je bio prvi urednik jedinog hrvatskog lista za čakavske Hrvate „Naše novine“, u kojima je sam najviše pisao. On je i vrlo dobar hrvatski pjesnik – lirski, epski i didaktički. Svoje je pjesme izdavao pod pseudonimom Mate Miloradić. Među najljepše njegove pjesme spada, koju je ispjevao povodom smrti Filežskog župnika Mate Karala „Na Fileži zvon se plače““.

Kasnije Mate Ujević 1934. u Obzorovoj spomen knjizi kaže o Miloradiću: „Jača književna djela započinje početkom 20. st. Kad je godine 1903. počeo uređivati „Kalendar sv. Familije“ Mate Meršić Miloradić, on je odmah zauzeo prvo mjesto među gradišćansko-hrvatskim književnicima. Široke kulture, iskren rodoljub, slobodarska duha,

on je svoje misli iznosio u vanredno srdačnim i prijatnim stihovima koji su u kratko vrijeme postali neobično popularni. Meršić je najpoznatiji književnik gradišćanskih Hrvata i zahvalni njegovi sunarodnjaci podigoše mu spomenik u Hrvatskoj Kemlji 9. listopada ove godine (1934.).“

Čitatelj će se vjerojatno malo začuditi kada pročitati članak Mate Ujevića o Mati Meršiću Miloradiću u „Enciklopediji Jugoslavije“. Tu je, tako izgleda, Ujević morao pisati prema tadašnjoj uređivačkoj politici Enciklopedije, pa će zapisati da je Miloradić pokrenuo na „hrvatsko-srpskom“ jeziku novine za gradišćanske Hrvate. To se naravno nikada nije dogodilo.

U antologijama prvi put našeg Miloradića susrećemo 1988. kada je u Rijeci Milorad Stojević objavio knjigu „Čakavsko pjesništvo dvadesetog stoljeća“. Tu je prvi put Miloradić uvršten među pjesnike hrvatsko-čakavskog izraza.

On polako ulazi u svijest hrvatskih čitatelja. Kada mu je 2. i 3. ožujka 1989. posvećen u Zagrebu međunarodni znanstveni simpozij koji je organiziralo Društvo za suradnju s gradišćanskim Hrvatima i drugim hrvatskim manjinama u susjednim zemljama i Društvo hrvatskih književnika, 35 referata s različitim temama, različitih vidika, još su jednom grandiozni lik Mate Meršića Miloradića osvijetlili i predstavili široj javnosti.

Prema tome Meršić je kod nas relativno prisutan, ali još uvijek premalo da bi se o njemu znalo na hrvatskim srednjim školama i fakultetima. Na Hrvatskim studijima, predavajući hrvatsku književnost i kulturu Hrvata u dijaspori Meršić je kod mene zauzimao jedno važno mjesto, kako bi studente upoznao s Miloradićem i približiti ga kao osobu i kao pjesnika.

Među nama je jedan od najboljih poznavatelja Mate Meršića Miloradića. To je naš kolega Nikola Benčić koji je vidio da je djelo Mate Meršića zahvalna tema i za disertaciju. On je 1963. napisao tu disertaciju i obranio je pod mentorstvom profesora Rudolfa Jagodića i profesora Hamma na bečkom sveučilištu, Institutu za slavistiku. Naslov je disertacija „Mate Meršić Miloradić 1850. – 1928. Das Leben eines burgenländisch-kroatischen Dichters“.

Ovo su riječi koje je napisao Nikola Benčić (str. 8 predstavljene knjige): „Radi istine moram reći, nisam sam došao na tu temu. U mladenačko-istraživačkoj oduševljenosti sam u prvom redu mislio na Tina Ujevića (1891. – 1955.) i njegovu indijsku povezanost,

pri nas bi ljudi kazali našćuknutost. Prof. Hamm, ki je u onom vremenu došao na slavistiku u Beč, kanio me je svakako nagovoriti na tematiku o franjevcu Matiji Petru Katančiću (1750. – 1825.) i njegovom djelu *Fructus auctumnales* 1794. (Jesen-sko sadje). Medtim je ondašnji asistent prof. Rudolfa Jagoditscha (1892. – 1976.), prof. Günther Wytrzens (1922. – 1991.), ki je študentom, onda još preglednoj/familijarnoj slavistici, bio Bog i batina i prijateljski študijski peljač, govrio nam študentom, i meni, onda rijetko postavljenim gradišćanskim Hrvatima: pak nećete vi, gradišćanski Hrvati, obdjelivati sveopće, šupljaste slavističke teme i pri tome zanemariti vaše gradišćanskohrvatske. I tako me je spravio na životopis i djelovanje Mate Meršića Miloradića – po njemu znamenitog pjesnika gradišćanskih Hrvatov.“

Kada sam bio počašćen da pišem članak za zbornik akademika Benčića prigodom njegove sedamdeset i pete obljetnice, onda sam imao prilog „Veliki doprinos poznavanju života i djela Mate Meršića“. Taj sam prilog pisao na temelju njegove njemačke disertacije. Kada bi ponovo pisao taj prilog knjiga koju danas predstavljamo bila bi nezaobilazna.

Svojom disertacijom 1963. Nikola Benčić je analitičko-kritičkim promišljanjem progovorio o značenju Meršićeve poezije, skinuo je s Meršića jedan mit, jednu aureolu koju je o Miloradiću stvorio Martin Meršić Stariji, koji je dosta nekritički, više euforički pisao o Miloradiću. Benčić čini nešto drugo, on želi oljuštiti sve ono što je kičasto i Miloradića postavlja u središte svog kritičkog razmišljanja i dolazi do onih objektivnih, pravih sudova o Mati Meršiću.

Kada se utemeljivalo Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću dvadesetih godina onda je Martin Meršić Stariji sa suradnicima napisao pravila za to društvo. Pravila društva odnijeli su Mati Meršiću. Kada je Mate Meršić to pročitao, očitao im je bukvicu da statute moraju mijenjati. U statutima se mora naći nešto što povezuje to društvo s maticom zemljom Hrvatskom. Društvo se mora pricijepiti na svoju pradomovinu Hrvatsku. Primjedbe Mate Meršića bile su prihvaćene.

U uvodu ove knjige koju je napisao akademik Nikola Benčić i ovo je zapisano, što je jako indikativno: „O Mati Meršiću se nije pojavila niti jedna opširnija biografija, monografija, akoprem sam 1963. ljeta obranio svoje doktorsko djelo o njemu na slavistici u Beču. Ondašnje gospo-

darstvene i kulturnopolitičke prilike za to nisu dale mogućnosti, a ja to nisam financijski zmogao. Ako sad dajem ovo djelo našem/mojemu narodu u ruke, to po mogućnosti upućuje samo na to, da je vrime da podmirim svoj stari dug. Morebit da nije prekasno!“

Doista, nije prekasno, jer Mate Meršić Miloradić je najboljeg svog tumača i poznavatelja svoje poezije našao u osobi Nikole Benčića. Već je disertacijom 1963. Benčić dao veliki doprinos poznavanju Miloradićevog života i djela u njemačkog čitateljstva i među Gradišćancima. O njemu je nakon svoje disertacije Benčić mnogo pisao, tako da je zaista najkompetentniji u izučavanju Miloradićeva života i rada.

Idući slijedom sadržaja knjiga čitatelju nudi slijedeću razradu. Poslije opširnog uvoda slijedi opis Miloradićevog rodnog sela Frakanave, roditelja, djetinjstva, školovanja do svećeničkog prvog reda od 1876. do 1899. Potom je kapelan. Slijedi opširan prikaz župničko-pastoralne djelatnosti u Hrvatskoj Kemlji gdje je skoro pedeset godina radio. Na to se nadovezuje prikaz Miloradićeva znanstvena djelovanja u kojem je Miloradić bio prisutan na europskoj znanstvenoj pozornici. Izdao je djela i na francuskom i na njemačkom i na mađarskom iz matematike i geometrije. Potom je prikazan kao pjesnik, pri čemu ga autor prati od prvih dana do kraja života. Posebno je poglavlje posvećeno Miloradićevoj poetici na koje se nadovezuje diskurs o Miloradićevim „anti“-pjesmama, koje su i najzanimljivije.

HAK-ov „Novi glas“ broj tri iz 1988., od prije trideset godina, svjedoči kako Mate Meršić ponovo nalazi svoje mjesto u peru Nikole Benčića. Benčić tu Miloradića želi pokazati u jednoj drugoj dimenziji koju su mu mnogi osporavali i čak ga osuđivali zbog toga. To su njegove anti-ratne pjesme i druge anti-semitske itd. Tu su priložene pjesme koje nisu bile u prijašnjim izdanjima Miloradićevih pjesama. Najprije tu je Štefan Pavetić s člankom „Miloradić mitos? Rušenje idola na gradišćanski način“. Potom se Benčić bavi primjedbama na Miloradićeve „izopćene“ pjesme. Govoreći o tim primjedbama Benčić upozorava kako Meršićevu poeziju ne možemo mjeriti današnjim parametrima, našim sadašnjim afinitetima prema tadašnjem vremenu i događajima kojima se te Miloradićeve pjesme bave. Matu Meršića Miloradića treba se staviti u kontekst toga vremena i života kada su te pjesme nastajale. Tu je Miloradić prikazan onako kako je trebao biti, u objektivnom svjetlu.

Benčić se bavi i jezikom kojim Miloradić piše. To je književni gradišćansko-hrvatski jezik, a ne jezik

njegovog rodnog sela Frakanave, dakle želi da ga razumiju svi Gradišćanci. Prikazuje ga i kao autora slovnice hrvatskog jezika iz 1919., prikazuje njegovu bogatu knjižnicu, knjige kojima se koristio, među kojima je i puno knjiga dobivenih od Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti iz Zagreba. Prikazana je i Miloradićeva slava te njegova recepcija u Ugarskoj i Hrvatskoj. Na kraju tu su sažeci na njemačkom i mađarskom kao i opširna bibliografija, sekundarna literatura, kazalo imena, kazalo mjesta i kratice.

Na kraju smatram kako je ovom knjigom Miloradić nama i mlađim generacijama u Gradišću postao puno bliži.

Još jedna digresija, koja mi se čini jako važnom. U knjizi sabranih dijela Stjepana Ivšića iz 1971. uz ostalo čitamo: „Dugo vremena gledajući dobrotvore Jugoslavenske akademije u njezinom ljetopisu nismo znali tko se to krije pod inicijalima M. M. s prilogom od dvadeset tisuća kruna iz godine 1915., 11. rujna. Nitko nije mogao ni slutiti, da pod tim slovima kuca jedno toplo, patriotsko srce gradišćanskog Hrvata Mate Meršića, župnika u dalekom hrvatskom selu u Mađarskoj, u Hrvatskoj Kemlji, filozofa, naučenjaka, astronoma, matematika i pjesnika koji je zbog svoje ljubavi za nauku i svoj narod morao dosta trpiti. U kolikoj je mjeri naš gradišćansko-hrvatski jezik sposoban za umjetnu pravu poeziju pokazao je baš Miloradić. On je svu snagu svog materinskog jezika, koji je uvijek pun neiscrpiva vitaliteta osjećao i kao umjetnik, pa ju je izrekao u pjesmi kao ono nekad Preradović“. Miloradićeva je pjesma „Samorodan jezik“.

I kad je riječ o ovom inicijalu M. M. uzmite u ruku uvijek dostupan Ljetopis JAZU sv. 49 iz 1937. na stranici 64, kada je u ljetopisu dano izvješće godišnje skupštine. Tu piše između ostalog: „Kao glavnica dobrotvora Mate Meršića osnovana 15. rujna 1915. darovnicom, dobrotvor nije želio da mu se prije smrti zna za ime, kako je preminuo 15. veljače 1928. nosi glavnica njegovo potpuno ime Mate Meršić, župnik u Gradišću – Burgenland. Stanje glavnice do 31. 12. 1935. obveznica 4% ugarske rente, nominalno kruna 20.000. Budući da pitanje ovih vrijednosnih papira nije riješeno to glavnica sada nema nikakvih prihoda.“. Toliko o sudbini Meršićeve glavnice u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti (danas Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti.)

Još nešto. Meršić je kao dobrotvor dao 1000 kru-

na Matici hrvatskoj u Zagrebu. Prema tome iz toga se vidi, iz te materijalne, dobrotvorne geste, koliko je Mate Meršić bio ukorijenjen u svoju maticu, među svoje ljude s kojima je surađivao na ovakav način. Bila mu vječna uspomena i slava.

U knjizi Nikole Benčića u svojoj svojoj punini prepoznamo lik, veličinu i djelo gradišćansko-hrvatskog velikana Mate Meršića Miloradića, koji je na taj način dobio još jedan trajni, književni spomenik. (Onaj u Frakanavi izradio je Ivan Meštrović. Poprsje je postavljeno 16. lipnja 1961.) On što knjizi daje posebnu vrijednost i čitateljsku draž jest dokumentiranost. Benčić je priložio niz izvornih dokumenata, osobnih Miloradićevih, autografa pjesama, fotografija mjesta, gradova i pejzaža koji su vezani uz Miloradićev život i rad. Sve to daje veću vrijednost knjizi koju je grafički oblikovala Antonela Pranjić i koja zavređuje svaku pohvalu.

Autoru knjige iskrene čestitke. Nije žalio truda, vremena, pa ni novca da svijetu obznani i osvijetli svekoliku vrijednost čovjeka koji je to i zaslužio - Mate Meršića Miloradića.

(prema zvučnom zapisu priredio M.K.)

Sanja Vulić
izvanredna
je profesorica na
Hrvatskim studi-
jima Sveučilišta u
Zagrebu. Predaje
Hrvatsku dijale-
ktologiju; Jezik
Hrvata u dijaspori;
Tvorbu riječi u
hrvatskom jez-

iku; Suvremenu hrvatsku književnost u staroj dijaspori; Hrvatski tisak u dijaspori; Čakavsku književnojezičnu baštinu; Hrvatski jezik u 16. stoljeću. Pokrenula je i vodi Međunarodnu ljetnu školu hrvatske kulture i jezika. Držala je gostujuća predavanja na visokoškolskim ustanovama i sveučilištima u Njemačkoj, Austriji, Mađarskoj, Bugarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj i Sloveniji. Autorica je i suautorica šest knjiga, 130 znanstvenih i 246 stručnih radova te oko 400 kraćih radova pretežito popularnoznastvenoga sadržaja. Izlagala je na 146 znanstvenih i stručnih skupova u Hrvatskoj i inozemstvu. Uredila je i(li) priredila za tisak 14 knjiga. Piše jezičnu kolumnu u mjesecniku Matica Hrvatske matice iseljenika. Članica je uredništva časopisa Čakavska rič i Modruški zbornik, uredništva kritičkoga izdanja Sabranih djela Milana Begovića te članica Književnoga kruga Split, Matice hrvatske, Katedre Čakavskoga sabora Modruše i Panonskoga instituta.

Izvor: <https://www.hrstud.unizg.hr/djelatnik/sanja.vulic>

MILORADIĆ

Nakon monografije Miloradić prof. Benčića iz prošle godine, vrlo teško o Miloradiću reći nešto novo s filološkoga aspekta.

S Miloradićevim pjesmama prvi put sam se susrela pred gotovo četiri desetljeća – 1979.

Riječ je o zbirci Jačke iz 1978.

To je bilo po treći put da se Miloradićeve pjesme objavljuju kao zasebna knjiga (nakon zbirki iz 1934. i 1955.) Predgovor toj knjizi napisao je prof. Benčić.

U toj su se zbirci pojavile i pjesme kojih nije bilo u prvim dvjema.

Pred nekoliko godina dobila sam na dar prvu objavljenu zbirku Miloradićevih pjesama, naslovljenu Zibrane jačke iz 1933. s dijelom pjesama kojih nema u izdanju iz 1978., pa su mi te dvije knjige i osobno omogućile potpuniji uvid u Miloradićevo pjesništvo.

Miloradićev primjer još jednom vrlo jasno potvrđuje kako nerijetko sposobnost i znanje nisu jamstvo uspjeha nego uspjeh nerijetko postižu oni koji su sposobni usklađivati se s potrebama nadređenih, ulagivati se, lobirati i sl.

Na diplomatski se način obično veli da je Miloradić bio žrtva svoje teške naravi.

A zapravo već u obitelji u kojoj je rođen, njegov položaj nije bio jednostavan. Sigurno nije bilo lako odrastati u kući u kojoj su starija polubraća bili djeca nekadašnjega pravoga vlasnika te kuće, dok je on bio sin njihova nekadašnjega sluga.

Taj usud svojevrsnoga društvenoga autsajdera pratio ga je cijeli život, pa nije napredovao onako kako je zaslužio nego je bio osuđen živjeti na rubu zbivanja.

Koliko je bio osamljen pokazuje i činjenica što u Kemlji u kojoj je dugo župnikovao, odlazi u krčmu samo da bi razgovarao s ljudima, premda je dobro poznato da je bio osvjedočeni antialkoholičar.

Da nije tako bilo, lako je moguće da nikada ne

bi počeo pisati pjesme, a dobro je poznato da je svojim sunarodnjacima najvažniji upravo kao pjesnik.

Ovako je bio i svećenik, i znanstvenik, i pjesnik budničar.

Njegov je pjesnički jezik zanimljiv s različitih aspekata, pa i po usporedbenim frazemima koje obično ne očekujemo u pjesništvu, kao npr. u alegorijskoj pjesmi Med žabicami u kojoj nalazimo frazem s političkom konotacijom:

Mi smo zvrgli sunce, kot su Rusi cara.

Ima u njegovu pjesništvu i naturalističkih elemenata, kao npr. u pjesmi Starci u kojoj, opisujući posljedice nekadašnje sirotinjske prehrane piše:

Od krumpirov i od ripe,

Smo ritali kot paripe,

A od leće i pažona

Smo striljali kot s karnona.

Mislim da je inače teško u hrvatskom pjesništvu iz prvih desetljeća 20. stoljeća naći stihove u kojima se spominje puštanje vjetrova.

Miloradić i to izražava usporedbenim frazemom striljati kot s karnona.

Jedno od mjerila vrijednosti književnoga djela nedvojbeno valja tražiti u suvremenosti pjesnikovih tema i nakon stotinu godina. Miloradić je dobar primjer za to.

Zapaža kako se od Hrvata uvijek očekuje da budu ravnodušni prema svomu narodu i svojoj tradiciji, pa im se sukladno tomu zamjera ljubav prema svomu narodu.

Zato u pjesmi Va koli piše:

Hrvatizam, nij to grih

Na to upozorava i u svom pismu hrvatskim bogoslovima, objavljenom u Kalendaru Gradišće 1947. Miloradić naglašava:

„Naš hrvatski nacionalizam nij bio nit je seda imperializam, ar ne ljubimo svojega tako, da bi tudje zatirali, ali i tudjemu se ne podlažemo tako, da bi svoje zahitili.

Kritički se osvrće na nametanje novca kao isključivoga mjerila svih vrijednosti nasuprot istinskim vrjednotama. Zato je njegov zaključak:

na prodaju je vjera i nevjera (u pjesmi posvećenj Matu Karallu) i danas vrlo suvremen.

Miloradić progovara i o temi iseljavanja, koja je opet u Hrvata akutni problem.

U pjesmi Amerika – vabac poziva ljude da ne srljaju brzopletu trajno napustiti svoju domovinu. (u isto vrijeme progovara o toj temi kad i Matoš u Hrvatskoj)

Pjesma Stipčacu (moja op. skitnici) može se tumačiti na dva načina, tj. može se odnositi na onoga tko često izbiva od kuće, ali i na onoga tko je napustio svoju domovinu:

Jako ljubiš progt iz doma

Ter nek z drugim bit

Šapnut ću ti po mučkoma: (tj. potihom)

Ti si pliva, on je teg (tj. žto)...

On je ča, a ti si ništ.

Prof. Benčić spominje Miloradićevu pjesmu posvećenu biskupu Strossmeyeru u kojoj je stih: Na hrvatskom Koridori - cenzura promijenila u Na hrvatskoj lipoj gori.

U pjesmi naslovljenoj 1910. – od Preradovića preuzima stih Zora puca bit će dan

Povezanost s hrvatskom pjesničkom tradicijom u staroj domovini pokazuje i pjesmom Ivanu u Beču 1916. koju je posvetio svomu suzavičajniku piscu Ivanu Blaževiću. Ta je pjesma velikim dijelom napisana u epskim desetercima koji su karakteristični za novoštokavske epske narodne pjesme, premda je Miloradić, dobro je znano, pisao čakavski, nipošto novoštokavski. Čak je u pjesmi vrlo izražena i slavenska antiteza kao popularna stilska figura hrvatskoga narodnoga pjesništva:

niz pitanja

niz nijekanja

odgovor

Ili jesu Mučeniki Sveti,

Ili jesu grišnici proklēti

Ili jesu delije magnâške,

Ili jesu duše siromâške.

Nisu oni Mučeniki Sveti,

Nit su oni grišnici proklēti

Nit su oni delije magnâške,

Nit su oni duše siromâške.

Nego su mi s bojišća junaki,

Nego su mi s bojišća tužnjaki.

Va bolnici lučeni od zdravih...

Pjesma Stari japa počinje stihovima:

Nas Hrvate s diaspore

Tuji duh zatapa

Poznato je da je upravo Miloradić novoj austrijskoj pokrajini dao hrvatsko ime Gradišće.

Pjesma Hrvat u Gradišću - himna – u novijoj verziji iz 1923.

Među inim u toj pjesmi i stihovi:

Ča sam, to sam: Hrvat

A Slav mi je rodjak.

Početak pjesme naslovljene Va koli mu glasi:

Zašal sam va kolo Juri:

Ugri, Nimci, ja Hrvat!

U doba kada je Miloradić živio nije se putovalo kao danas i logično je da je zavičajna komponenta bila iznimno važna.

Ali njegovo pjesništvo nedvojbeno pokazuje i vezanost uz književnu tradiciju matičnoga naroda i vrlo jasan odnos prema matičnomu narodu kada sâm sebe naziva Hrvatom s diaspore.

Miloradić je bio jako ponosan na to što je Hrvat i na svoje nacionalno ime koje zaista iznimno često spominje u svojim tekstovima.

I svoju je gramatiku hrvatskoga jezika, tiskanu 1919., naslovio

Slovnica hervatskoga jezika u duhu hrvatskih slovni-

ca iz druge polovice 19. stoljeća.

Uvjerena sam da ne bi bio dao ime pokrajini
Gradišće da je znao da će se njegov hrvatski jezik,
koji mu je toliko značio, kasniji naraštaji početi
nazivati gradišćanskohrvatski. Sâm Miloradić ga
je zvao isključivo hrvatski.

RASPRAVA

Marin Knezović: Ja bih otvorio raspravu.

Đuro Vidmarović: Jedno pitanje za Nikolu (Benčića). Kakav je bio odnos Miloradića prema kraljevini Srba Hrvata i Slovenaca? A za kolegicu (Sanju Vulić) o Miloradiću u kontekstu cjelokupne hrvatske književnosti.

Nikola Benčić: Na to ne možemo odgovoriti izravno. Imamo jednu njegovu pjesmu o Strossmayeru i jednu kojom nagovara studente na „južinu“. To je zapravo sve. On izgleda nije bio protiv „koridora“ (prijedloga da Gradišće, poslije 1. svjetskog rata, postane teritorijalna poveznica između kraljevine SHS i Čehoslovačke op. M. K.) ali ni za. Po tome bi bio južni dio Gradišća pripao kraljevini SHS, a sjeverni Čehoslovačkoj. O tome se šutjelo. Kada on govori da je Slaven, to ne znači i da nije Hrvat. Drugdje on govori Hrvat mi je otac, a Hrvatica majka. On koristi ipak izraz Slaven u političkom smislu kao izraz otpora njemačkim i ugarskim pritiscima. Kao studenta teologija zvali su ga „panslav“. On reagira protiv panslavizma. Ako čitate austrijsku povijest sve do danas se ističe kako se na ovim područjima od strane čehoslovačke i hrvatske emigracije širila ideja panslavizma, a Meršić je za svoje kolega na bogosloviji 80-tih godina 19. st. bio „panslav“. Još nešto moramo ovdje dodati, on (Meršić op. M. K.) u svojoj pjesmi kaže „ne Mađari, ne Nijemci, nego gradišćanski Hrvati“. Nijemci su ga tako zvali, mađaroni su ga tako zvali. Njegov... u Velikom Borištofu - mađaron bio je protiv hrvatstva, protiv Slavena. Neću više o tome.

Đuro Vidmarović: Kad si (Benčić) već bio u Pannonhalmi (benediktinskom samostanu koji čuva najveći dio Meršićeve ostavštine op. M. K.) Da li ima dokaza da je napisao genijalnu Tragediju Boga?

Nikola Benčić: Potvrda ima od njegova nasljednika 1929. Fabijankovića iz Hrvatskog Židana. On u svojem pismu točno piše - ja sam to čitao. Ali u to vrijeme on je svoje pjesme slao Jandri Prikosoviću u Juru gdje je ovaj bio urednik hrvatskih novina. Drugi (nejasno op. M. K.) doslovno piše Jandra Prikosović se toliko razjadao da je hitio to u peč. Moramo dodati još nešto. Ivan Blažević, župnik u Koljnofu, piše u svojim memoarima; Ja sam to djelo Tragediju Božju čitao dva puta, a nisam ništa razumio i šteta što to nisam opisao. Postoji

moгуćnost, jer Kemljanska župna biblioteka nije sređena, da je tamo još jedan primjerak.

Sanja Vulić: Miloradića moramo gledati s dva aspekta. Jedan je u kontekstu povijesti hrvatske književnosti. Miloradić nedvojbeno pripada kasnim preporodnim zbivanjima, onima na hrvatskom rubu. Ono što je časopis „Naša sloga“ do 1914. odigrao u Istri, ono što je Ivan Novak bio u Međimurju, ono što je biskup Ivan Antunović bio u Bačkoj, to je Miloradić u Gradišću. Preporodna zbivanja, s nekoliko desetljeća odmaka od onih u matici pojavljuju se na svim rubovima, pa tako i na ovom rubu hrvatskog svijeta, u zapadnoj Ugarskoj, kasnije u Mađarskoj i Austriji. To je u književno-povijesnom kontekstu. U jezičnom kontekst zapravo je stvar vrlo zanimljiva, jer kada govorimo o dijalektalnoj književnosti dvadesetog stoljeća onda zapravo imamo ovu situaciju – uvijek se naravno spominje veliki Matoš, međutim on se obično spominje kao začetnik cjelovite, hrvatske dijalektalne književnosti u dvadesetom stoljeću. To nije točno. Matoš je začetnik kajkavske književnosti, a prije njega imamo najprije u Bačkoj Grgu Andrijina koji piše na arhaičnoj štokavštini. Grga Andrijin jednu prozu piše na standardnom hrvatskom književnom jeziku koji je nastavak zagrebačke filološke škole i istovremeno piše na svom santovačkom govoru. Prema tome on je dijalektalni, štokavski književnik. Prvi koji piše na čakavštini je Miloradić. Zanimljivo je da imamo dva na rubu, Andrijina i Miloradića i jednog u centru, Matoša premda je i on podrijetlom iz Bačke. Zanimljivo je da su oni na rubu najbolje sačuvali te lokalne, pjesničke izraze uz one standardno jezične. Što se tiče samog Miloradića možemo govoriti o samoj tematici. Tematikom je nedvojbeno vrlo izazovan sa svim njegovim ponekad i vrlo kontraverznim temama.

Nikola Benčić: Trebali bi nešto reći i o njegovima znanstvenim temama.

Sanja Vulić: Sada smo na književnim temama.

Đuro Vidmarović: Po tome Miloradić nema para u Hrvatskoj.

Nikola Benčić: Miloradić u svojim znanstvenim djelima piše takvim jezikom kojeg u Austriji i Mađarskoj nisu čuli do tog vremena. Zato mu je biskup zabranio neke publikacije.

Sanja Vulić: Što bi onda značilo „stolni tanac“? Spiritualizam? Da li to znači?

Nikola Benčić: Da, to to znači. Položite ruke na stol.

Đuro Vidmarović: Mesmerizam. To je kod nas vodio Velimir Gaj. Tim se bavio i Ivan Mažuranić.

Marin Knezović: Petar Preradović poslije smrti djeteta.

Đuro Vidmarović: To nije kao danas. Danas je to odiozno. Mesmerizam je bio pod znanstvenom firmom i onda je imao druge konotacije. Danas je to nešto na rubu.

Marin Knezović: To je bilo posebno rašireno poslije velikih trauma prvog svjetskog rata, kada su roditelji prizivali poginulu djecu u tom pseudoznanstvenom okviru.

Đuro Vidmarović: Da li je Jožef Radaković, Vas Gereben, veliko ime mađarske književnosti, njihov Šenoa, gradišćanski Hrvat?

Nikola Benčić: Vas Gereben ili Jožef Radaković je bio jedan od najvećih mađarskih romanopisaca za vrijeme... (nejasno op. M. K.) Vas Gereben je iz Pinkovaca iz hrvatske obitelji Radaković. On je znao za svoje hrvatske korijene ali se nije priznavao Hrvatom. Ja sam pročitao veliki dio njegovih romana ali u njima se ništa hrvatskog ne može pronaći.

Vesna Kukavica: Jedno pitanje Sanji Vulić. Budući da ste u skupini koja oblikuje pitanja za maturu iz hrvatskog jezika, da li je Miloradić uključen u bilo koji oblik školske lektire ili u udžbenike hrvatske povijesti književnosti? Ova knjiga (akademika Benčića) dubinom svoje analize omogućuje izravno uključivanje Miloradića u povijest hrvatske književnosti, kulturologiju... Da li je Ministarstvo znanosti ikada otvorilo svoj prostor autorima iz dijaspeore da ravnopravno uđu u naše udžbenike? Radi se kurikularna reforma, u kojoj više ne znamo što je meritum, a ovako značajne osobe i dalje se ne proučavaju u hrvatskoj povijesti književnosti, kroatistici. Ne vidim razloga da ne bude Meršić Miloradić na onoj dijakronijskoj i sinkronijskoj liniji do Jurice Čenara i „Ptica i slava“. Da li o tome imate neka saznanja?

Sanja Vulić: Prvo stvari moramo gledati u širem kontekstu. Za moga vrlo temeljitog i detaljnog studija dijaspora je bila tabu tema. Moje zanimanje za ove teme je rezultat mog poznanstva s kolegom iz Austrije. Da on nije došao iz Aus-

trije, ja tada za Matu Meršića Miloradića ne bih čula. Desetljećima je tako bilo. Mi smo tek kasnije uveli i dijasporu u naše programe. To je znalo za pojedine premete izazivati dosta otpora. Ja sam prije godinu dana tek teškom mukom uvela jedan novi predmet vezan za dijasporu na Hrvatske studije. Doduše imali smo već nekoliko predmeta... Što se tiče programa za škole, moram priznati da sam općenito razočarana na koju se razinu to danas svodi. Većina se klasika izbacuje, sve se osiromašuje. Razina znanja koja se traži od učenika je dosta niska. Teško je tako i očekivati razumijevanje za osobe kao što je Miloradić.

Vesna Kukavica: Hvala vam na odgovoru. Ovdje su nazočni i kolege iz Austrije. Mogu li oni preko svoga člana Savjeta za Hrvate izvan Republike Hrvatske, mogu li preko svoje obrazovne sekcije sudjelovati u ponovnom oblikovanju toga pitanja. Ministrica znanosti i obrazovanja je po dužnosti članica Savjeta i morali bi od predstavnika hrvatskih manjinskih zajednica čuti takvo pitanje (Miloradić, Ivan Antunović i sl.). Da li ćemo morati čekati dvadeset i drugo stoljeće da bi čuli kako su Ujević i Miloradić bili bliski suradnici?

Gabriela Novak-Karall: Ja sam članica Savjeta za Hrvate izvan Republike Hrvatske. To je tema od prvog sastanka. To je inicirao gospodin Tomislav Žigmanov iz Vojvodine govoreći o zajedničkom hrvatskom kulturnom prostoru. Treba se uvrštavati sve što se na njemu događa uključujući i pojave izvan granica Republike Hrvatske. U Hrvatskoj se o tome mora znati. To se ponekad miješa s pitanjima državne politike, no da bi to tako trebalo biti posloji suglasje. Nije jasno na koji bi način to trebalo realizirati.

Đuro Vidmarović: Kolegica (Vesna Kukavica) je postavila vrlo važno i razumno pitanje. Da li možete rezolutnije nastupiti?

Gabriela Novak-Karall: Teme kojima se bavi savjet su vrlo raznolike. Pitanje je kako ćemo pojedine teme vrednovati. Pitanja kulture, općenito u društvu, nisu u prvom planu. Hrvate izvan Hrvatske u pravilu brinu neke druge stvari: izravni letovi do Hrvatske, dvostruko oporezivanje i sl.

Đuro Vidmarović: Hoćemo li stvoriti hrvatski kulturni prostor i ubaštiniti sva vrijedna dijela to je naš interes. Ako to ne činimo mi u Hrvatskoj smo više oštećeni nego oni vani. To je pitanje kulturne politike, kulturne strategije nas, ovdje u

Hrvatskoj. Oni mogu savjetovati, no mi možemo odlučiti.

Vesna Kukavica: Možete li Vi (Đuro Vidmarović) predložiti kao predsjednik Društva hrvatskih književnika akademika Benčića za nagradu „Vladimir Nazor“. On je već dobitnik nagrade „Lucijan Kordić“. Kao jedan od vodećih filologa panonskog prostora on to zaslužuje.

Đuro Vidmarović: O tome razmišljamo i akademik Benčić je među tri potencijalna kandidata za to priznanje (uz Grubišića i Koromana).

Marin Knezović: Da li ste vi kao istraživači robovi političke korektnosti? S time imam i neka vlastita iskustva. Stvari bi trebali prikazati kao izraze svoje epohe, stjecaja okolnosti, a ne unutar mjerila koja postoje danas.

Đuro Vidmarović: To je problem i kod Matoša. U jednoj njegovoj poemi Mađarica se poistovjećuje s prostitutkom. To treba staviti u kontekst hrvatske borbe za slobodu. To je veliko pitanje. To je problem i s Njegošem i njegovom stavom prema „Turcima“. Nije li to jedna genocidna poetika? Sve to treba biti stavljeno u jedan kontekst. U suprotnom dobit ćemo ono što je Milorad Stojević učinio s Miloradićem kada je njegove pjesme stavio u anti-semitski kontekst pa je nastao odium prema Miloradiću.

Sanja Vulić: Velika je metodologijska pogreška sa stavovima dvadeset i prvog stoljeća pristupati temama iz prošlosti. Primjerice kada s aspekta raspodjele hrvatskih narječja u dvadeset i prvom stoljeću pristupamo tekstovima iz 16. stoljeća.

Đuro Vidmarović: To je ozbiljna tema. Mi smo prošle godine dodijelili nagradu „Ksaver Šandor Ćalski“ Kristijanu Novaku za roman „Ciganin, ali najljepši“ koji je imao puno problema zbog upotrebe naziva Ciganin u naslovu knjige premda se radi o stihu iz narodne pjesme. Da ne govorimo kako roman predstavlja Rome u pozitivnom svjetlu.

Akademik Benčić: Kod Miloradića imate i problem „anti-feminizma“. Na osnovu Biblije on stvara sliku žene, no on nije čovjek dvadeset i prvog stoljeća. Ako budemo tako strogi pitanje je tko će ostati od gradišćansko-hrvatskih književnika?

Đuro Vidmarović: To nisu samo problemi akademske prirode.

Sanja Vulić: Da iz starije hrvatske književnosti izbacimo sve pjesme protiv Turaka ne bi od nje ostalo ni dvadeset posto.

Izdavač: Hrvatska matica iseljenika, Trg Stjepana Radića 3, Zagreb, www.matis.hr

Za izdavača: Mijo Marić

Uredio i oblikovao: Marin Knezović

Video okruglog stola: <https://www.facebook.com/231777773503011/videos/2039261792754591/>